

Záró beszámoló a Kultusz, identitás, imázs című projektről (2004-2007)

2004

2004-es kutatási évünk programját tulajdonképpen a második félévre kellett szorítanunk, mivel módosított költség- és programtervünk jóváhagyásáról 2004 augusztusában kaptunk értesítést, költségkeretünk pedig csak szeptember végével nyílt meg. Ezért a tervben szereplő egyetemi kurzusokat erre az évre nem tudtuk meghirdetni, azokat ugyanis a fogadó egyetemek csak a biztos pénzügyi bázis igazolása esetén indították volna meg, saját keretük erre nem lévén. Ugyanígy nem tudtuk megindítani sem a szakmai kerekasztal-sorozatot, sem a meghívott előadókra támaszkodó műhelybeszélgetéseket, mivel nem tudhattuk, mennyi pénzünk marad e rendezvények finanszírozására, és mivel az őszi tervezett programokra a résztvevőket már tavasszal meg kellett volna hívunk. Mindamellet ebben a töredék-évben is számos eredményt értünk el: 2004 május 11-12-én finn-magyar nemzetközi kultuszkutató konferenciát tartottunk a Balassi Intézetben (ennek költségeit részben a finn meghívottak állták, részben nagylelkűen megelőlegezte a Petőfi Irodalmi Múzeum), mely egyszersmind a jyvaskyläi egyetemen működő kultuszkutató csoporttal való együttműködésünk szorosabbra fűzésének első lépése volt. (A következő időszakban több közös programunk is lesz, melyeket egyéni kutatói együttműködések egészítenek ki.) A Literatura 2004/2-es számában megjelent egy kultuszkutatással foglalkozó tanulmányokból álló blokk (a szövegek részben a tavalyi csíkszeredai, részben az idei finn-magyar konferenciáról származnak), és napvilágot látott egy újabb tanulmánykötetünk (Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4. Szerk. Kalla Zsuzsa, Takáts József, Tverdota György), mely már 2004 decemberében nyomdában volt, bár 2005-ös dátummal jelent meg végül. Számos szakmai megbeszélést tartottunk az elmúlt évben, melyek során körvonalaztuk a következő (2005-ös) év programjait. Megkezdjük beruházási programjaink végrehajtását is, ennek keretében az Irodalomtudományi Intézetben felszereltünk egy teljes PC-konfigurációt, mely a honlap szerkesztésének és karbantartásának ad majd otthont a pályázati ciklus során. Bár a gép csak decemberre kerülhetett a helyére, a honlap előzetes verzióját már ezt megelőzően létrehozta és bejegyeztette (saját költségén) Jászberényi József és Keresztúrszki Ida (www.kultuszkitatas.hu). Az említett tanulmánykötetben megjelentettük a kultuszkutatás eddigi legteljesebb bibliográfiáját (a Petőfi Irodalmi Múzeumban dolgozó Vajda Ágnes munkája), mely a honlapra is hamarosan felkerül, és folyamatosan frissítjük. Sajnos, a programunk résztvevői immár nem azonosak a szerződést aláírók csoportjával: Keresztúrszki Ida, akinek egyik fő feladata pályázatunkban a honlap idegen nyelvű verzióinak karbantartása (és így a nemzetközi kapcsolattartás) lett volna, 2004 novemberében váratlanul elhunyt. Erről értesítettük is a tisztelt OTKA Irodát, kérve, hogy megürült helyére és feladatainak elvégzésére felvehessük Bircsák Anikót.

2005

2005-ös kutatási évünk programját az év első felére kényszerültünk korlátozni, mivel az év második felére - tartalékképzés céljából - korlátozták az állami finanszírozású kutatási keretek hozzáférhetőségét. Ennek következtében 2005 ősztől december végéig nem lehetett költséget

képezni az OTKA terhére, és ezért az erre az időszakra tervezett programjainkat el kellett halasztanunk 2006 tavaszára: ez mind a debreceni finn-magyar kultusz kutatási konferenciát, mind a kerekasztal-sorozat első darabját, mind pedig a soron következő műhelybeszélgetést érintette.

A 2005-ös év első felére tervezett programok megvalósultak, s közülük a tágabb nyilvánosság számára is meghirdetettek igen jó visszhangot váltottak ki szakmai körökben. Ez utóbbi volt a két műhelybeszélgetés, amelyeken mindkét alkalommal közel harminc fő vett részt. Az első műhelybeszélgetést Porkoláb Tibor szervezte, címe: Peritextus, kötetrend, imázsformálás, amely áprilisban volt az Irodalomtudományi Intézetben. A szimpóziumot Korompai H. János vezette, Porkoláb Tibor, Kecskeméti Gábor, Hász-Fehér Katalin és Onder Csaba tartott előadást, amit vita követett. A második műhelybeszélgetésnek a Petőfi Irodalmi Múzeum adott otthont, szervezője Kalla Zsuzsa volt. A szimpózium címe: Festmény, szobor, fénykép: az író képi megjelenésének/megjelenítésének szerepe az imázssteremtésben, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeumban tartottunk júniusban. A szimpózium előadói Lakner Lajos, E. Csorba Csilla és Vajda Ágnes voltak. Az előadások közötti szünetben Kovács Ida mutatta be Idesereglik, ami továbbint – József Attila összes fényképe című kiállítását és az anyagból általa szerkesztett kiadványt.

2005 márciusában finn és magyar kultusz kutatók részvételével értekezlet volt a két tervezett konferencia szervezési feladatairól az Irodalomtudományi Intézetben. A jyväskyläi egyetemről Tuomo Lahdelma vett részt a megbeszélésen, magyar részről pedig nyolc kutató. Ennek eredményeként körvonalazódtak a 2006 márciusára a finn kultusz kutatók által szervezett jyväskyläi konferencia keretei, valamint a magyar kutatócsoport szervezésében megvalósuló, ugyancsak finn-magyar debreceni konferencia programja, amelynek szervezője Lakner Lajos.

Mint az a 2004-es évről írt beszámolójában is olvasható, napvilágot látott egy újabb tanulmánykötetünk (Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4. Szerk. Kalla Zsuzsa, Takáts József, Tverdota György), mely már 2004 decemberében nyomdában volt, bár 2005-ös dátummal jelent meg végül.

A 2004-ben megkezdett beruházási programjaink keretében az Irodalomtudományi Intézetben felszereltünk egy teljes PC-konfigurációt, mely a honlap szerkesztésének és karbantartásának ad otthont a pályázati ciklus során. A honlapra felkerültek a finn-magyar konferencia előadásai ill. rezüméi, valamint előkészületek történetek a régebbi konferencia-kötetek anyagának fokozatos feltöltésére is. 2005-ben a kultusz kutató csoportban személyi változás nem történt, a 2004-ben kérvényezett kutatóvá minősítésről (Bircsák Anikó) az év során megkaptuk a tisztelt OTKA-Iroda jóváhagyását.

2006

2006-os kutatási évünk programját sikerült szinte hiánytalanul megvalósítanunk. A 2006-ös évre tervezett programok közül a tágabb nyilvánosság számára is meghirdetettek igen jó visszhangot váltottak ki szakmai körökben. Ez utóbbiak közé sorolható a márciusi finnországi (Cult and Community) és a novemberi debreceni (Kultusz, emlékezet, múzeum) nemzetközi kultusz kutató konferencia. A finnországi konferencia szervezője Tuomo Lahdelma, a magyarországié Lakner Lajos volt. Mindkét többnapos tudományos ülésszakon szerepeltek neves nemzetközi tekintélyek is előadásukkal: Matt Hills (Cardiff University), Regina Wonisch (Bécs). Számos kutató tartott előadást a pályázatban szereplő kutatók közül is, a többiek pedig az előadásokhoz kapcsolódó vitákban vettek aktívan részt. A konferencia

nagy súlyt helyezett az új kutatói generáció bevonására, több tehetséges doktorandusz is lehetőséget kapott a szereplésre. Mindkét konferencia helyszíne egyetemi épület volt: Jyväskyläben ill. Debrecenben, s ez jó szervezési stratégiának bizonyult, mert egyetemi hallgatók valamint tanárok igen nagy számban vettek részt az egyes üléseken. Műhelybeszélgetésünkön idén is közel harminc fő vett részt. Az idei szimpóziumot 2006. június 2-án Bircsák Anikó vezette, címe: Kultusz és fordítás: a fordítás és a külföldi recepció szerepe az alkotói imázsformálásban és a kultuszképződésben. Az előadók Takács Ferenc, Kappanyos András, Jeney Éva és Lackfi János voltak. A rendezvénynek az Irodalomtudományi Intézet adott otthont, s ennek köszönhetően számos intézeti kutató vett részt rajta.

2006. június 20-án a kutatócsoport tagjainak részvételével értekezlet volt az ősze tervezett konferencia szervezési feladatairól az Irodalomtudományi Intézetben. Ennek eredményeként szervezte meg Lakner Lajos a már említett debreceni konferenciát: kérte fel a hazai és külföldi előadókat. A konferenciakötet a finn egyetem kiadványsorozatában 2007-ben fog megjelenni angolul.

2006 év végén került nyomdába a kutatócsoport egyik tagjának, Rákai Orsolyának önálló tanulmánykötete. A kultuszkutatás elméletével foglalkozó tanulmányok fontos részei lesznek a terület szakirodalmának.

A 2004-ben megkezdett beruházási programunkra 2006-ban a megítélt szűk anyagi korlátok miatt nem tudtunk külön pénzt fordítani, de 2007-ben folytatjuk a tervezett beruházást, mind a kiadványelőállítás, mind pedig az ehhez szükséges számítástechnikai felszereltség tekintetében.

2006-ban a kultuszkutató csoportban személyi változás nem történt, a 2004-ben kérvényezett kutatóvá minősítésről (Bircsák Anikó) a 2005-ös év során megkaptuk a tisztelt OTKA-Iroda jóváhagyását.

2007

Az év első felében főként a finn partnerrel történő közös munka volt jelentős: csoportunk több tagja is vezetett kurzusokat, tartott vendégelőadásokat a jyväskyläi egyetemen, illetve vezette finn PhD-hallgatók kultuszkutatással kapcsolatos munkáját (pl. Tverdota György, Gyáni Gábor). Az utolsó év során két nagyobb rendezvényünk volt: az egyik a finnországi *Cult and identity. Conference on the study of cults and audiences* című nemzetközi konferencia szeptember 6-7-én, melyen kutatócsoportunkból Tverdota György, Gyáni Gábor és Rákai Orsolya vett részt, fontos azonban megemlíteni a szintén Magyarországról kiutazó Romsics Ignác és Zsák Judit szereplését, mivel ők, bár nem tagjai az OTKA-projektnek, évek óta rendszeresen foglalkoznak történeti illetve irodalmi kultuszok vizsgálatával. A másik jelen projektünk záró rendezvénye, a Kultusz, kultúra, erőszak című, finn-magyar interdiszciplináris konferencia volt a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2007. december 13-14-én. E konferencián minden korábbi hasonló rendezvényünkénél többen vettek részt, igen változatos diszciplinák képviselői, ami jól mutatja, milyen kiterjedtté és elfogadottá vált mára, nem utolsósorban a pályázat során végzett munka révén, a különféle társadalmi és művészeti kultuszok vizsgálata. A konferencián, melyet Rákai Orsolya szervezett, hét szekcióban (Diskurzív erőszak: kultusz és tudomány, Az irodalmi-művészeti kánonképződés mint szimbolikus erőszak, Kultuszrombolás és kultuszépítés, Nemek és normák: a kulturális erőszak és a társadalmi nem összefüggései, Rend, kultúra és agresszió a filozófia és a pszichológia felől tekintve, „Ádáz Erynnis lelke uralkodik”: az erőszak szerepe a közösségi-politikai azonosságtudat megalkotásában, Az erőszak emlékművei és szimbólumai) összesen harmincöt előadás hangzott el, mindvégig igen nagyszámú közönség érdeklődése és élénk

viták mellett. Remélhetőleg újabb (publikációs) pályázatok segítségével mielőbb sikerül majd a konferencia anyagát könyv formában megjelentetnünk.

A projekt honlapjával kapcsolatban fontos és részben öröndetes változások történtek. Sajnálatos módon a honlap kialakítását és karban tartását magára vállaló Jászberényi József távozásával (ő ugyanis csak a futamidő felére vett részt a pályázatban) gyakorlatilag az épülő honlapot tartalmazó szerver is elérhetetlenné vált számunkra. Az anyagok átmentésének és az új honlap kialakításának és elhelyezésének feladatát Lakner Lajos vállalta magára (www.kultuszkutatas.hu). A magyar nyelvű tartalom alapszintjének kiépítése mellett ebben az évben nyílt lehetőségünk az angol nyelvű verzió kialakítására, mivel az idén a pályázat egy éves alkalmazást biztosított erre. Mivel a pályázat első évében tragikusan korán elhunyt Keresztúrszki Ida (akinek számára ezt a státuszt biztosítani szerettük volna) ezt a feladatot már nem végezhetette el, a honlap, illetve a feltöltendő tanulmányok angol fordítására egy éves határozott idejű szerződéssel alkalmaztuk Gyukics Gábort, aki az év során nemcsak a külföldi kapcsolattartással összefüggő problémák megoldásában volt segítségünk, de számos fontos tanulmányt is lefordított, melyek hamarosan nyilvánosan is olvashatók lesznek honlapunk angol verzióján. (A lefordított tanulmányok listája: Péter Dávidházi: Functioning of a literary cult, Péter Dávidházi: Three principles in studying literary cults, József Takáts: Nationalizing space and time and the literary cults, Gábor Gyáni. Collective memory and the cult of spaces, Gábor Gyáni: The Creation of Identity through Cults), István Margócsy: About the infinity of Petőfi-cult, Orsolya Rákai: The women and the cultural-national creation of a nation (The homeland of muteness), Orsolya Rákai: Chameleon cult. The history of cult of Queen Elizabeth.)

Az eredeti költségtervhez képest (ahol még 3 hordozható és 2 asztali géppel számoltunk) szerényebb beruházásokat eszközöltünk: a projekt futamideje alatt összesen 2 hordozható és 1 asztali számítógépet vásároltunk (utóbbit nyomtatóval), részben azért, mert a felmerülő költségek szerkezete sem lehetővé, sem szükségessé nem tette több gép vásárlását. Külföldi kiküldetési keretünket jórészt kimerítette a finnországi konferenciák útiköltségigénye (mind 2006-ban, mind 2007-ben), viszonylag jelentős összeget emésztett fel a decemberi Kultusz, kultúra, erőszak konferencia szervezése, emellett igyekeztünk támogatni a projekt keretében létrejött önálló kötetek kiadását is.,

Összességében azt mondhatjuk, hogy bár eredeti terveinket módosítanunk kellett (így nem sikerült például megvalósítanunk a kiadói munkaállomás-tervet, próbálkozásaink ellenére kiderült, hogy ennyi pluszfeladatot a pályázat egyetlen résztvevője sem tudott folyamatosan magára vállalni, koordinátor-munkatárs foglalkoztatására pedig nem volt lehetőségünk), a megvalósult programok magas színvonalúak voltak, széles szakmai közönség figyelmét keltették fel, a projekt résztvevői pedig kutatásaikkal sokat haladtak a pályázat futamideje alatt, ami a publikációk nagy számában is tükröződik, két konferencia szerkesztett anyaga jelenleg is kiadásra vár. Az eredeti tervekhez képest szerényebb mértékben sikerült részt venni az egyetemi oktatásban is, jórészt személyi jellegű okok miatt: Szegeden a tragikus hirtelenséggel elhunyt Keresztúrszki Ida tartott volna órákat, mellette szintén Szegeden és Pécsen Rákai Orsolya, ám ő két gyermeke születése miatt (2005-ben és 2006-ban) inkább otthoni munkákat tudott csak elvállalni, Takáts József pedig megsűrűsödött egyéb elfoglaltságai miatt (Európa Kulturális Fővárosa pályázat, PhD-védés) nem tudta megtartani tervezett óráit. Az ELTÉn viszont Tverdota György PhD-szemináriumain számos hallgató kezdett érdeklődni a kultuszkutatás iránt, jelenleg három disszertáció is készül a témában vagy legalább érinti azt (Timár Borbála, Kalavszky Zsófia, Teslár Ákos), és számos fiatal kutató kapcsolódott be, jórészt a konferenciák révén, egyéb egyetemekről is a munkába.

Interdiszciplináris és nemzetközi kapcsolataink is ugrásszerűen fejlődtek a pályázat futamideje alatt, és nagyon termékeny kapcsolatokat és kutatási szempontokat ígérnek a folytatáshoz.

Takács Ferenc Mihály
témavezető